Ну й на світі тепер... Аби я не голодний, а ти хоч і пропадай, та, їй-бо, правда. Ось хоч і про себе скажу. Що тут, як тут житимеш: ну, вівчар я, ну, дітей п'ятеро в мене... Ну, годувать їх, зодягать треба... а чим? Тим, що літо пасеш, а зиму гроші правиш? Еге, посмикни!.. Ех, де та сила, що була!.. То було мотнешся сюди-туди — зовсім і діло не те, а тепер... А ще ж і молодий, ще б і жаліться стидно... Так що ж... заїли роботи чужі, навіки заїли. Добре пам'ятаю: гречку зносив на горище раз у Олексрнка, та чи воно ноги потерпли, чи зна його морока... як увірвусь з драбини, як стусоне мішок мене — лихо! Тепер і коло овець тягаюсь так... з силою.

Не було в світі за діда Омелька. Ото чоловік був... і, чоловік!.. Отой піддержував мене... і, піддержував покійник, дай бо' царство йому. Було чи хлібцем, чи соломкою та й піддержить, та й піддержить... Та усе — "брате" та "брате"... такий уже був... і братається було... І, царство небесне йому!.. який інший багач стане брататься з тобою!.. Еге-е... інший тільки брат тобі, як горе яке трапиться йому, та й тебе треба... Е-ех, що й сю зиму як прийшлось мені, без діда вже... ні їсти, ні топить, ні-ні зна його морока... Сиджу, — сумую... досадно, хто його зна й як. А тут дітвора ще:

— ї-і-сти... Хо-о-лодно.

"А, вивішалися б ви, — думаю, — і халери нема на вас..." Терпів, терпів, а далі як ухоплю дубець та до їх... Чищу... куди попав. Стара обізвалась, я й її... та міг би — й себе розірвав. Та аж угрівсь... Сів — плачуть, сльози як горох — жаль стало. За віщо ж я бив, думаю... Чим вони винні, що померзли, що їсти хотять?..

Пішов по дворіх, сотий раз, мабуть, — правлю. Пощастило: направив полтиника. Ну, тепер же слава богу, думаю... до кого б же вдариться його, щоб і хлібця й соломки... за полтиника. До Козленка — дорогий

дуже. До Лопатенка — і той не вважить. Піду до Яковчука ще. Гаразд. Мішечок під плече — гайда. Ось і він.

— Здрастуйте, — кажу.

— Здоров, що скажеш?

— До вашої милості, — кажу.

— Ну, — та й брови насупив.

— Так і так, — кажу... розказую, жаліюсь... А він і не слуха мене, до наймита балака, загадує щось.

— Наділіть борошенця, — кажу, — з коробочку. А він: "Що?.. борошенця?.. Нема борошенця" — та й... од мене.

— Так чуєте, — кажу... — будь ваша милость...

— Ну, — та й став боком.

А я: "Так ви хоч житця мені..."

— Нема, — та й знов од мене. Я за ним — шапкую:

— Та будь ваша милость... адже бог уродив.

Він аж приснув: "Ну то що?.. по коробочці — розщоту нема!"

— Так хоч соломки, — кажу.

— Соломи?.. Можна... Йди сюди... — та й веде поміж ожередами мене. Привів до купки до якоїсь.

— Оцю, — каже, — візьми. Полтиник. Гарна солома. Дивлюсь... а вона ж... ну прямо ж гнилятина... та й то... чи будуть сани, чи й ні...

— Нехай четвертак, — кажу.

— Ні копійки менш.

— Та вважте, — кажу, — вона ж однаково погниє у вас.

— Ну так що ж, — каже. — Зате спокійний буду: чужий ніхто добром моїм не користуватиме.

Пішов я. Собаки куліш хламають, голуби в пашні кубляться, а я... йду та сльози ковтаю.

* * *

Ну й нічого. Ось після Юрія, уночі якось, лежу й чую — дзвонять десь. Луп очима... аж надворі таке... і дерево, й хати... таке все червоне. Вибігаю — лихо! Пожар десь. Я — сіряк на себе, відро в руки — гайда. Туди... аж Яковчук... Клуні в огні, ожереди займаються-гоготить, тріщить, голуби в'ються, таке... А Яковчук тільки:

— О, рятуйте, о людочки... о, рятуйте! О солома ж моя, о сім ожередів!.. о дві комори... о, з одним... з одним хлібом!..

Мені так сльози й покотились з очей.

Та ще побачив мене та:

— О Степанчику, о, рятуй, о братику! "Еге... — думаю, — як тебе рятувать тільки". Так отаке воно. Он коли тільки братаємось ми! Ні, дід не такий був. Що вже що, а то раз стирлував я вівці коло його окопу.

Сиджу під вербою — обідаю: хлібець розмочую. Ось гука хтось. Гляну — дід. Я до його. А в його там садок, пасіка... Посадив мене, нарізав хліба, виніс стільників з куреня:

—Їж, брате.

Наївся я... та радий-радий... не знаю, чим би й подякувать діда. Ось він сіно гребе. Назорив і я граблі. Помагаю... Гребемо... Та гарно так... там сонечко світить, бджоли гудуть... а тут радісно так... балакаєм. Дід і каже:

— Як-то на світі божому добре було б, якби тільки ми добрі були.

Ех, дід був!